

Feliks Koneczny

Slaavien sivilisaatioiden moninaisuus

**SLAAVIEN SIVILISAATIOIDEN
MONINAISUUS**

FELIKS KONECZNY

Suomentanut
Jonasz Pirilä

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

© 2025 Jonasz Pirilä

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki,
bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-8568-3

Osa I

Jos aikoisin osoittaa, ettei slaavilainen maailma ole koskaan luonut eikä edes kehittänyt mitään erillistä ”slaavilaista kulttuuria”, ja että tällainen ilmaisu on vain turha fraasi viittaamassa täysin tekais-
tuun käsitykseen, keksisin todellakin pyörän uudelleen. Jokainen koululainen tietää, että latinalainen sivilisaatio on aivan eri asia kuin bysanttilaisuus, ja että molemmat sivilisaatiot esiintyvät slaavilaisessa maailmassa, joten voidaan puhua slaavilaisista sivilisaatioista vain monikossa. Jos haluttaisiin käsitellä näiden sivilisaatioiden erilaisuutta ja usein vastakkaisuutta, olisi se myös ajanhukkaa, sillä asiasta on jo riittävästi kirjoitettu tarpeeksi laajan kirjallisuuden voimin. Haluan kuitenkin kiinnittää huomion joihinkin seikkoihin, joita on tähän asti jätetty huomiotta: en näe slaavilaisuudessa vain kahta sivilisaatiota, vaan kolme; niiden kahden lisäksi on lisättävä turaaninen sivilisaatio. On myös syytä huomata, että kaikkien kolmen sivilisaation keskinäiset suhteet ovat olleet vaihtelevia eri aikakausina, ja kaikki kolme eivät aina esiintyneet samanaikaisesti eivätkä kaikkialla.

Huomiota ansaitsee lopulta se, että kukin näistä sivilisaatioista synnytti slaavilaisessa maailmassa omia muunnelmiaan ja vivahteitaan, ja lisäksi syntyi uusia muunnelmia kahden sivilisaation – milloin minkäkin – sekoittuessa keskenään pyrkien niin sanottuun synteesiin tai puhtaasti mekaaniseen yhdistymiseen. Tämä huomioon ottaen näemme, että slaavilaisen maailman kulttuurinen

moninaisuus sisältää huomattavasti enemmän kuin vain kaksi muunnelmaa.

Slaavilaisen maailman rinnalla siihen vaikutti vielä kaksi muuta sivilisaatiota: arabialainen ja juutalainen; mutta näillä oli vain toissijainen, täydentävä merkitys noiden kolmen pääsivilisaation rinnalla.

Haluaisin kiinnittää huomiota siihen, että slaavilaisessa maailmassa vallitsee kolmen sivilisaation kokonaisuus, johon kuuluu laaja kirjo erilaisten kulttuurien¹ yhdistelmiä eri aikoina ja eri maissa. Kirjoittaessani puolalaiselle lukijalle – siis katolilaisille, kristillisenklassisen (lyhyesti: latinalaisen) sivilisaation edustajille – käsittelen tätä sivilisaatiota vain vähän, koska se on tuttu aihe, jonka piirteet ja historia ovat hyvin tunnettuja. Sen sijaan keskityn enemmän sellaisiin aiheisiin, jotka ovat meillä yleensä tuntemattomia tai sellaisiin käsityksiin, joita ei voida tieteen näkökulmasta pitää perusteltuina.

Aloitan idästä, sillä siellä, kaukana Volgan varrella, Kazanin kuvernementissa, Bolgarin kylän lähetytyillä, sijaitsee oikea aarreaitta arkeologeille; sieltä on löydetty muun muassa hautakiviä, joissa on armenialaisia, tataarinkielisiä ja arabialaisia kirjoituksia, joista vanhin on peräisin vuodelta 557 jKr. Sieltä, aina Reiniin saakka, ei löydy halki koko Euroopan mitään uusia kansoja edustavia muinaisjännöksiä, jotka olisivat peräisin samalta ajalta kuin tämä Volgan varrella sijaitseva kylä. Siellä kokoontuivat 500-luvulla jKr. kansainvälisille markkinoille armenialaiset ja arabilaiset kauppiaat. Tiedetään, miten kulttuurivaikutteet ja kansojen väliset yhteydet leviävät suuria kauppareittejä pitkin. Bolgarin kaupankäyntiä jatkoivat Volgan

¹ Käytän sanoja ”sivilisaatio” ja ”kulttuuri” samalla tavalla kuin aiemmissa julkaisuissani kuvaamaan *yhteisöelämän järjestelmää*. Pidän sivilisaatiota erillisenä silloin, kun esiintyy eroavaisuuksia tai jopa vastakohtia yhteisöelämän olennaisissa piirteissä. Saman perusjärjestelmän sisällä voi olla erilaisia muunnelmia, joita kutsun kulttuureiksi (materiaalisen ja moraalisen puolen erottaminen on *historiallisesti* turhaa, sillä nämä osa-alueet ovat toisistaan riippuvaisia).

rannalla asuvat turaaniset bulgaarit ja kasaarit, jotka toimittivat pohjoisesta (pääasiassa turkiksia ja orjia) tavaraa kahteen aikakauden suureen kaupalliseen ja sivilisaation keskukseen: Bysanttiin ja Bagdadiin.

Muinaisten kauppareittien perinne oli jo kadonnut; vasta noin vuonna 700 jKr. kasaarit löysivät Dneprin uudelleen ja elvyttivät muinaisen kauppapaikan Kioassa. Pian heistä tuli huomattavaa osaa itäistä slaavilaisaluetta hallitseva taho.

Huomioimatta lainkaan kysymystä muinaisten itäslaavilaisten yhteisestä alueesta (todennäköisesti Polesie), on todettava, että he erkanivat jo esihistoriallisina aikoina ja menettivät kaikki yhteytensä. Historiallisten aikojen alussa länsi- ja eteläslaavilaiset alueet olivat erillään itäisestä slaavilaisalueesta, ja itä liittyi maantieteellisesti turaanien asutuksiin. Turaanin kansat ulottuivat kauas länteen, aina Valdain ylängölle asti, missä Novgorodin ”slaavit” olivat molemmilta puolilta turaanilaisten asuttamia, joista osa, ”tsuudilaiset” (Čud), ulottui Itämerelle saakka. Itäisen ja eteläisen slaavilaisen alueen välillä oli aroja, joilla myös turaanin (mongolilaisia) kansoja vaelsi, kun taas itäisen ja läntisen slaavilaisen alueen välillä asuivat pohjoisessa baltit, ja eteläpuolella, Wieprz- ja Dnepr-jokien välissä, kronikat Bolesławien ajalta mainitsevat laajoja, täysin asumattomia aavikkoalueita. Näin ollen yksikään slaavilainen alue ei suoraan rajoittunut toiseen vuosisatojen ajan eikä ollut naapurina.

Tämän vuoksi itäinen slaavilaisalue oli avoinna vain turaanisille vaikutteille. Turaanien, bulgaarien ja kasaarien ansiosta slaavit pääsivät mukaan etäiseen kauppaverkostoon, joka ulottui Konstantinopoliin ja Bagdadiin. Näin itäiset slaavit tulivat osaksi suurta kaupankäynnin ketjua, aluksi täysin tiedostamatta tätä ja tietämättä edes Bagdadin tai Konstantinopolin olemassaolosta.

Havaittuaan Dneprin varren kauppareitin merkittävyyden kasaa-rikaanit siirsivät pääkaupunkinsa Volgalta Donille (Itelistä Sarmatiin). He rakensivat ja koristelivat uuden pääkaupungin

bysanttilaisten rakentajien avulla, ja heidän mukanaan saapui Donin varrelle myös Thessalonikin Konstantinos, jota kutsuttiin filosofiksi ja joka tunnetaan myöhemmin koko maailmassa luostarinimellään Kyrillos. Tämä on sama Kyrillos, joka yhdessä veljensä Methodioksen kanssa tulisi pian toimimaan eteläisen ja läntisen slaavilaisen maailman apostolina ja slaavilaisen kirjaimiston kehittäjänä. Tämä kirjaimisto on ”glagoliittinen kirjaimisto”, joka tunnetaan hyvin ja jota käytetään edelleen Istrian ja Dalmatian liturgisissa kirjoissa, pyhien veljesten luomassa roomalais-slaavilaisessa eli glagoliittisessa liturgisessa perinteessä, joka kattoi aikoinaan lähes koko eteläisen slaavilaisen maailman sekä läntisessä maailmassa Moravian, Tšekin ja Etelä-Małopolska (keskittyen Wiślicaan, Vistulan varrelle). Tämän perinteen jäänteet elävät edelleen Istrian ja Dalmatian sloveenien ja kroaattien keskuudessa. Roomalais-slaavilainen perinne ei kuitenkaan koskaan ulottunut itäiseen slaavilaisalueeseen. Vaikka pyhä Kyrillos saavutti suurta menestystä kasaareiden keskuudessa noin vuonna 850, kasaareiden kristinusko ei kuitenkaan levinnyt lainkaan Sarkalista eikä yltänyt edes Dneprille saakka. Monista suosituista tarinoista ja laajalle levinneistä käsityksistä huolimatta on totuuden nimissä todettava, että pyhällä Kyrilloksella ja Methodioksella ei ollut koskaan mitään tekemistä itäisen slaavilaisen maailman kanssa.

Tämä on merkittävä esimerkki siitä, kuinka eristyksissä itäinen slaavilaisalue oli bysanttilaisista vaikutteista. Reitti Bysanttiin oli kasaarien kauppasalaisuus, ja he vartioivat myös Sarkalista Kiovaan kulkevan reitin salaisuutta.

Volgan bulgaareille ja kasaareille Bagdad oli huomattavasti tärkeämpi kuin Konstantinopoli. Kaupanvietti ja siitä syntyvät yhteydet ja kulttuurivaikutteet kulkivat tuolloin näillä maailman alueilla idästä länteen. Kehityksen keskus, joka toimi liikkeellepanevana voimana, sijaitsi Bagdadissa. Tämän materiaallisen sivistyksen kukoistavan keskuksen ympärillä oli historian liikkeelle saava lähde,

joka levisi länteen, ja ensimmäisten vaikutteiden myötä itäinen slaavilainen maailma astui mukaan historian tapahtumiin useiden kaupankäynnin välittäjäketjujen kautta. Tästä keskuksesta länteen kulki viisi siltarakennelmaa kalifaatin sivilisaatiosfäärin reunamille: armenialaiset, sitten Volgan Bulgaria, etelästä kasaarit, neljäntenä Jugra pohjoisten suomalais-ugrilaisten kansojen yhteydessä, ja joka ympäröi slaavilaista asutusta pohjoisesta. Armenialaiset ja kasaarit tunsivat kauppareitit sekä Bagdadiin että Bysanttiin (ja he tunsivat myös Chersonin markkinat), mutta osasivat pitää kauppansa salaisuudet, kun taas itäiset slaavit eivät vielä tuohon aikaan tienneet Bysantin olemassaolosta.

Itäinen slaavilainen maailma pysyi edelleen rajoittuneena yhteyksiin turaanisen maailman kanssa. Slaavilaiset kulttuuriset piirteet kohtasivat idässä ensin turaanisen kulttuurin ja joutuivat sen vaikutuksen alaisiksi. Myöhemmin Dneprin itäpuolen slaavilainen väestö alkoi levittäytyä asutuksellaan Volgan alueelle, suoraan Jugran viereen, ja vielä myöhemmin se otti haltuunsa Volgan bulgaarien ja kasaarien asuinalueet lisäten omat, runsaslukuiset asutuksensa näiden väestön joukkoon. Alkuperäinen yhteys muuttui yhteiseksi asutusalueeksi, ja siitä muodostui yhteinen maantieteellinen alue. Ja niin, mitä pidemmälle tämän slaavilaisen alueen historia kehittyi, sitä enemmän se altistui turaanisille vaikutteille. Tämä kesti 1200-luvun loppuun asti. Vaikka turaanisen kulttuurin yksinvalta ei jatkunut kauan, ja itäisten slaavien eristyneisyys loppui melko pian, turaaniset vaikutteet säilyivät silti vahvimpina vielä 1200-luvulla.

Itäinen slaavilainen maailma alkoi lopulta kohdata myös muita sivilisaatioita. Eristäytyneisyys murtui skandinaviaalaisten varangien ansiosta, jotka olivat normannien veljeskansaa ja saapuivat meriteitse kaikkiin Euroopan rannikkovaltioihin perustaen uusia valtioita kaikkialle. Ajan myötä he kulkivat suurten jokien alajuoksuille, sitten yhä pidemmälle keskijuoksuille ja lopulta syvemmälle sisämaahan – mutta aina vesireittejä pitkin, sillä he olivat keskiajan

Euroopan ensimmäinen varsinainen merenkulkijakansa. Näin normannit eli varangit valloittivat ensin osan suurta järvioluetta Itämeren itärannikolta sisämaahan ja sen jälkeen koko Dneprin alueen, halliten jokiliikennettä. He syrjäyttivät kasaarien hallinnon ja ottivat haltuunsa Dneprin reitin, jota kutsuttiin ”kreikkalaiseksi reitiksi”. Varangit eivät kuitenkaan pitäneet löytämänsä uutta reittiä Itämereltä Bysanttiin salassa, vaan se avautui itäisten slaavien kansoille.

Kasaareiden ja varangien erilainen suhtautuminen slaaveihin tässä asiassa johtui heidän erilaisista tavoitteistaan suhteessa Bysanttiin. Kasaarit tavoittelivat vain kaupankäynnin voittoja, tietyn merkittävän kauppareitin monopolia, eikä mitään muuta – kun taas varangit pyrkivät Konstantinopolin valtaamiseen ja normannivaltion perustamiseen Bosporin rannalle, samoin kuin muut normannit perustivat valtioita Normandiaan, Englantiin ja Sisiliaan. Varangit järjestivät kahdeksan suurta valloitusretkeä Balkanille, joissa he itse olivat johtava, retkeä hallitseva voima, kun taas slaavilainen väestö tarjosi heille suuren sotajoukon, joka oli heidän komennossaan. Yksin ilman slaaveja he eivät olisi kyenneet näin suuriin valloitusretkiin ja sotilaallisiin toimiin, kuten esimerkiksi kahteen Svjatoslavin balkanilaiseen sotaretkeen¹.

Itäiset slaavit kohtasivat tuolloin eteläiset slaavit suoraan – ja... tästä ei jäänyt jälkeäkään historian perinteeseen. Joka tapauksessa jonkinlainen yhteys Bysanttiin kuului tästä lähtien itäisen slaavilaisen maailman asioihin.

Bysanttilaiset vaikutteet alkoivat tulla esiin. Ne olivat vähäisiä, melko heikkoja, vaikka kristinusko omaksuttiin Bysantin kautta. Liturgiseksi kieleksi ei kuitenkaan tullut kreikka, vaan makedonialaismurteinen bulgaria; käytössä olivat siis bulgariankieliset liturgiset

¹ Venäjän historiaan liittyen, tässä ja koko kappaleessa, katso teos *Venäjän historia* (Dzieje Rosji), osa 1, Krakova 1917 sekä kokonaisuutena *Venäjän historia varhaisimmista ajoista nykypäivään* (Dzieje Rosji od najdawniejszych do najnowszych czasów), Varsova 1921.

Mitä tapahtuu, kun viisi sivilisaatiota kohtaa slaavilaisten mailla? Feliks Konecznyn teos Slaavien sivilisaatioiden moninaisuus avaa ainutlaatuisen näkymän historiaan ja kulttuuriin, joissa idän ja lännen vaikutteet kietoutuvat toisiinsa.

Kirja tutkii, miten turanilainen, bysanttilainen, latinalainen, arabialainen ja juutalainen sivilisaatio ovat muokanneet slaavilaisten kansojen identiteettiä ja historiaa. Koneczny pureutuu uskonnon, yhteiskuntarakenteiden ja kulttuuristen erojen vaikutuksiin slaavilaisten kansojen, kuten Puolan, Kroatian ja Venäjän kehityksessä.

Tämä teos on ajatuksia herättävä matka sivilisaatioiden kohtaamisiin ja niiden jälkivaikutuksiin, jotka resonoivat nykypäivän globaalissa maailmassa. Se on välttämätön lukukokemus historiasta ja kulttuurien vuorovaikutuksesta kiinnostuneille.